

Rozhovor s Františkem Jaskulou o CHKO Beskydy

Letos oslavila chráněná krajinná oblast Beskydy 50 let existence. K významnému výročí přinášíme v tomto čísle články o vzácných a ohrožených, ale i vracejících se zástupcích flóry a fauny tohoto území (str. 297–317), a zde také rozhovor s ředitelem Správy CHKO Františkem Jaskulou. Je absolventem Univerzity Palackého v Olomouci, oboru systematická biologie a ekologie (1992). Po studiu pracoval v olomouckém středisku Českého ústavu ochrany přírody, kde se zabýval především péčí o nelesní maloplošná chráněná území a nelesní zeleň. V r. 1993 přešel na Správu CHKO Beskydy, kterou od r. 2000 vede. Dlouhodobě se zajímá o druhovou ochranu a ekologickou výchovu, spolupracuje s Univerzitou Palackého na přípravě exkurzí a na ochranářských seminářích. Věnuje se ochraně přírody v rámci karpatského regionu a ochraně velkých šelem. Pracuje i v odborné skupině pro sport, rekreaci a turistiku, v letech 2002–06 byl členem obecního zastupitelstva a vedl komisi životního prostředí. V r. 2015 byl krátkodobě pověřen vedením Správy CHKO Poodří. Působí jako člen redakční rady Zpravodaje Beskydy a také poroty fotosoutěže Valašská krajina.

Kdy přesně CHKO Beskydy vznikla? Můžete přiblížit historii tohoto území z hlediska ochrany přírody a z jakých důvodů byla CHKO vyhlášena?

Chráněná krajinná oblast Beskydy (podle přípravných návrhů Beskydy a Valašsko) zahrnuje vzhledem ke své značné rozloze (s plochou 1 200 km² jde v České republice o největší CHKO) dva zcela odlišné krajinné celky. V severní části převážně zalesněný masív Moravskoslezských Beskyd s údolními a nelesními enklávami, na jihu nižší a krajinnářsky pestřejší část Vsetínských Beskyd a Javorníků, etnograficky zvanou Valašsko. Najdeme zde rozsáhlé lesy včetně cenných zbytků pralesovitých porostů s řadou druhů ptáků a tolik diskutovaných velkých šelem, i nepřístupné jeskyně. Také louky a pastviny s orchidejemi a vzácným

hmyzem... CHKO není jen příroda, ale zejména krajina vytvořená, obhospodařovaná a obývaná lidmi. Proto je součástí výnosu o jejím vzniku, který byl vydán 5. března 1973, s účinností od 30. března toho roku, také ochrana původní architektury a urbanistické struktury území. Účelem nebyla konzervace krajiny, ale její udržitelný rozvoj. Do té doby zde existovalo pouze 16 především lesních „rezervací“. Postupně přibývala další maloplošná zvláště chráněná území a dnes jich tu najdeme 60 na ploše 3 050 ha. Dalším důležitým mezníkem je r. 1989, kdy byly Beskydy začleněny do prvního evropského seznamu Významných ptačích oblastí (Important Bird Areas). K dalšímu potvrzení významu Beskyd v rámci evropské ochrany přírody došlo v r. 2004, kdy byla na ploše

1 Nejvyšším vrcholem karpatských pohoří u nás je Lysá hora s výškou 1 324 m n. m. I když je jedním z turisticky nejnavštěvovanějších míst v Beskydech s několika stavbami na vrcholu (včetně vysílače), uchovala si jedinečné přírodní hodnoty chráněné v národní přírodní rezervaci Mazák, přírodní rezervaci Lysá hora a PR Malenovický kotel.

2 Rys ostrovid, který žije v Beskydech, je součástí západokarpatské rysí populace a pravidelně se na území chráněné krajinné oblasti také rozmnožuje. Dlouhodobě je jeho početnost pouze kolem 10 dospělých jedinců. Mezi největší limity patří silniční doprava, zhoršující se migrační propustnost pro jedince ze Slovenska a pytláctví.

3 Extenzivní chov ovcí je zásadní pro přežívání řady druhů rostlin a hmyzu, jako je např. saranče vrzavá nebo modrásek černoskvřnný.

CHKO v rámci soustavy Natura 2000 vyhlášena evropsky významná lokalita Beskydy s 31 předměty ochrany a přibližně na polovinu rozlohy CHKO ještě dvě ptačí oblasti chránící deset druhů lesních ptáků a dva ptačí druhy zemědělské krajiny.

Připomeňte prosím počátky a další vývoj nově vzniklé CHKO. Bylo těžké prosadit ochranu přírody? Před čím vlastně byla zpočátku chráněna?

Pro ochranu beskydské přírody představovalo vyhlášení CHKO a ustanovení její správy velmi důležitý krok, byť zprvu měla pouhé čtyři zaměstnance a velmi omezené

pravomoci. Právě v 60. a 70. letech minulého století zaplavila Beskydy masová výstavba chatovišť i samostatných rekreačních chat (kolem tisíce objektů). Vesměs šlo o živelné stavební aktivity, takže už před vyhlášením CHKO Beskydy došlo k zástavbě mnoha cenných horských a podhorských lokalit. Díky spolupráci se stavebními úřady bylo možné v nově zřízeném velkoplošném chráněném území stavební činnost (rekreační i novou obytnou zástavbu) usměrňovat tak, aby byly zachovány a chráněny cenné přírodní lokality. V průběhu 50 let trvání CHKO Beskydy však nadále staveb přibývá, na úkor původní zemědělské krajiny. O bydlení a tedy o výstavbu nových rodinných domů je ve všech 67 obcích CHKO stále velký zájem.

Ani vyhlášení CHKO nedokázalo úplně zastavit negativní zásahy do beskydské přírody, byť došlo k jejich výraznému útlumu. Je potřeba zmínit odvodňování luk a mokřadů, napřimování a regulace vodních toků, kácení „přestálých“ lesních porostů – tedy právě těch nejceněnějších, zralých na vyhlášení jako rezervace. Pokračovalo pěstování smrkových monokultur na nevhodných lesních stanovištích. Pro Valašsko byl vždy typický jalovec, který se dostal i do znaku CHKO, přesto mnoho jalovcových lokalit se zajímavými druhy rostlin a hmyzu bylo zalesněno smrkem a nenávratně zničeno. Pytláctví na rysech i medvědech bývalo určitě rozšířeno daleko víc než nyní, protože myslivci měli vůči velkým šelmám, hlavně vůči rysovi, tehdy velmi negativní postoj – rysa považovali za škůdce. Medvěd zase představoval cennou loveckou trofej.

V r. 1992 byl pak schválen nový zákon o ochraně přírody a krajiny, který výrazně posílil možnosti chránit přírodu. Správa CHKO se stala nejen odbornou organizací, ale zároveň správním úřadem s rozhodovací pravomocí a postupně začala disponovat finančními prostředky na zajištění managementu těch nejceněnějších stanovišť a druhů. To byla obrovská pozitivní změna.

Co považujete v CHKO Beskydy za zajímavé a čím je území jedinečné?

Zajímavostí a jedinečností je celá řada. A většina z nich by se dala shrnout pod dva pojmy. Tím prvním jsou Karpaty a druhým kontinuita práce drobných hospodářů. V rámci ČR jde o nejvyšší karpatská pohoří. Díky jejich přímé vazbě především na slovenská pohoří Karpat dochází k trvalému posilování populací mnoha vzácných

druhů včetně velkých šelem nebo kočky divoké. Severní polovinu CHKO tvoří Moravskoslezské Beskydy s nejvyšším vrcholem Lysou horou (1 324 m n. m.). V jižní části se rozkládají Vsetínské Beskydy a Javorníky. Můžeme zde napočítat 32 tisícovek. Dalším fenoménem je beskydský pseudokras s více než třemi desítkami rozsedlinových jeskyní, sesuvy, skalními převisy a labyrinty. Na území CHKO se dochovala unikátní karpatská příroda se starými pralesovitými porosty pásma karpatských listnatých lesů, s mnoha typickými a často vzácnými druhy rostlin a živočichů. Díky tradičnímu zemědělskému hospodaření provozovanému zde po staletí vzniklo území s osobitou lidovou zástavbou a dosud zachovalými fragmenty extenzivně využívané zemědělské krajiny. Nejtypičtější ukázkou jsou orchidejové louky, jalovcové pastviny, mokřady, kamenné snosy na hranicích pozemků, staré ovocné stromy. To vše je promícháno s nářečím, folklórem a tradicemi zdejších obyvatel. Se vším na jednom místě se můžeme seznámit v areálu Valašského muzea v přírodě, které je zároveň nejstarším skanzenem v Evropě.

Území CHKO Beskydy bylo jedno z prvních míst u nás, kam se začaly vracet velké šelmy. Jaká je tu s nimi aktuální situace a jak se daří Správě spolupráce na jejich výzkumu s univerzitami nebo s Akademii věd?

4 Ukázkou původní architektury i způsobů hospodaření může návštěvník poznávat ve Valašské dědině, která je součástí Valašského muzea v přírodě. Rožnov pod Radhoštěm

5 Původní horské smrčiny nalezneme jen na čtyřech nejvyšších vrcholech v CHKO. Všechny jsou chráněny jako národní přírodní nebo přírodní rezervace.

6 Rytmičké střídání odolnějších pískovcových a slepencových vrstev spolu s měkkými vrstvami jílovců vytváří typický beskydský flyš. Velmi dobře bývá patrný v hlubokých stržích potoků.

7 S ruční prací a tradičním hospodařením se v krajině můžeme setkat už jen naprosto výjimečně. Zemědělská údržba krajiny za pomoci dotací a výkonné techniky sice zachovává krajinářské hodnoty, druhovou rozmanitost však nepodporuje.

8 Některé vrcholy a hřebeny jsou turisticky extrémně vytížené. Patří mezi ně i hřeben mezi Radhoštěm a Pustevnami. Kdo by si dnes uměl představit, že zde v 50. letech 20. století bylo tokaniště tetřevů? Snímky F. Jaskuly

Velké šelmy jsou nedílnou součástí karpatské přírody. Rys, medvěd a vlk však byli v Beskydech přibližně do konce 19. století vyhubeni. Díky již zmíněné návaznosti beskydských hor na slovenská pohoří s trvalými populacemi velkých šelem se tyto predátoři postupně přirozeně rozšířili zpět. V 70. letech se vrátili ryši a medvědi a v r. 1994 byl zaznamenán novodobý návrat vlka. Aktuálně žije na území CHKO Beskydy a v sousední části CHKO Kysuce malá ryš populace s asi 10 dospělými jedinci. V předchozích letech jsme měli informace o třech vlčích smečkách, letos je ověřeno pět smeček zasahujících do CHKO. Medvědi jsou v posledních letech velmi vzácní, letošní výskyt této šelmy byl zaznamenán jen na slovenské straně Javorníků. Medvěd je velmi náročný na kvalitu přírodního prostředí a potřebuje klidné staré lesy. Rostoucí návštěvnost Beskyd a rušení lidmi mu nevyhovuje. Migraci medvědů do Beskyd ze slovenských hor v současné době omezuje úbytek a zhoršující se stav tradičních migračních cest způsobený rozvojem zástavby a dopravy.

Spolupráce s odborníky je pro posouzení stavu populací a zajištění jejich ochrany velmi důležitá. Telemetrie, identifikace jedinců rysů fotopastmi, genetické rozboru vzorků ze stržených ovcí umožňující roz-

lišení útočících vlků, to je několik příkladů, kdy je tato spolupráce nenahraditelná.

Jak se díváte na budoucnost velkých šelem v Beskydech, a v celé republice? Bude nutné přijmout opatření reflektující jejich početnost? Na Slovensku např. fungují hlídky, které se starají o problémové jedince.

V současné době se v CHKO Beskydy není třeba obávat „přemnožení“ velkých šelem. Naopak, v průběhu posledních zhruba 20 let zmapovala naše Správa ve spolupráci se Správou CHKO Kysuce a dalšími orgány a organizacemi nejdůležitější (a bohužel poslední) funkční přeshraniční migrační trasy velkých savců, kterými historicky přecházeli ryši, medvědi a vlci ze Slovenska do Beskyd. Je potřeba si uvědomit, že Beskydy nejsou dostatečně velké a klidné, aby zde tyto druhy mohly existovat odděleně. Vždy půjde o okrajovou součást větší karpatské populace. Bez nově přicházejících jedinců tyto druhy z CHKO vymizí. Velké šelmy jsou důležitou součástí karpatských lesů, upravují přírodní rovnováhu a jsou ozdobou přírody. Rys neznamená pro člověka žádný problém. Vzhledem k vzácnému výskytu se v CHKO Beskydy není nutné obávat ani medvědů. Problém pro místní chovatele hospodářských zvířat představuje vlk, který působí škody na nedostatečně zabezpečených ovcích, kozách a telatech. Je však třeba říci, že od r. 2000 hradí chovatelům tyto škody stát a v posledních letech AOPK ČR i Moravskoslezský kraj pracují na způsobu podpory chovatelů a vhodných preventivních opatřeních před vznikem vlčích škod – ochrana stád pomocí velkých pasteveckých psů, účinných elektrických ohradníků aj.

V CHKO Beskydy probíhá dlouhodobé monitorování velkých šelem. Existuje také Pohotovostní plán pro vlka, který při zjištění „konfliktního“ jedince počítá s řadou opatření – od odchyty s nasazením telemetrického obojku přes „averzivní podmiňování“ (zjednodušeně plašení s negativními prožitky) až po jeho odstranění z přírody.

Zatímco v Beskydech je existence a budoucnost velkých šelem nezpochybnitelná, protože do těchto karpatských hor patří, navíc jsou zde předmětem ochrany v rámci soustavy Natura 2000, v jiných částech ČR se na mnoha místech rys a vlk teprve postupně zabydlují. Vycházíme-li ze znalosti biologie šelem, kdy si rys a vlčí smečky hlídají svá lovecká teritoria a vyhánějí

konkurenty, nehrozí jejich „přemnožení“. Bude však nezbytné pokračovat v řešení konkrétnějšího zabezpečení hospodářských zvířat před vlky.

Co považujete za největší úspěchy působení Správy CHKO?

Úspěchy v ochraně přírody bývají často neviditelné. Spočívají v tom, že příroda zůstane taková, jakou jsme ji znali. Z pohledu návštěvníka i přírodovědce se vlastně nic nezmění. Přitom třeba na dané louce měla vzniknout plocha pro výstavbu rodinných domů, sportovní areál, průmyslová zóna... Nevznikla. A nikdo se o množství úsilí s tím spojeným vlastně ani nedozví.

Pokud bych měl být konkrétní, pak za největší úspěch považuji konec hrozby otevření černouhelného dolu na Frenštátsku. Ve spolupráci obcí, nevládních organizací a ochrany přírody se přesně 50 let od vyhlášení CHKO podařilo zažehnat jedno z největších nebezpečí, které zdejší krajině hrozilo. S těžbou by totiž došlo nejen k poklesům terénu v území, změnám v přírodě, větší hlučnosti a prašnosti, ale především k odchodu původních hospodářů a osídlení území lidmi bez jakékoli vazby na dosaavadní údržbu krajiny. V podstatě by došlo k popření samotné podstaty chráněné krajinné oblasti. Bohužel tuto možnost výnos CHKO Beskydy z r. 1973 dovoval.

Nelze tady opomenout ani program péče o krajinu a to, jak se ho podařilo uchopit v Beskydech. Naprosto nadstandardní množství smluv a dohod (přes 300) je uzavíráno přímo s drobnými hospodáři, což podporuje největší možnou diverzitu způsobů hospodaření a tím i biologickou rozmanitost. Vlastníci si tak mnohem více uvědomí jedinečnou hodnotu pozemků, a co přináší jejich práce pro přírodu.

Obrovský posun nastal také v lesích. Síť lesních rezervací dnes v podstatě naplnila víze prof. Aloise Zlatníka, který se v průběhu druhé světové války zabíral problematikou karpatských lesů, a to nejen v Beskydech. Rezervace doplňuje zonace CHKO a omezení v lesním hospodaření z důvodu ochrany 10 lesních druhů ptáků v ptačích oblastech. Tato omezení jsou kompenzována náhradami za ztížené hospodaření. Kromě toho se podařilo uzavřít dohody s Lesy ČR a Biskupskými lesy na úpravu lesního hospodaření ve prospěch tetřeva a jeřábka. Lesy ČR, Lesní správa Frýdek-Místek nejen ve své režii provozuje odchovnu a vypouštění tetřevů, ale také ve spolupráci

se Správou CHKO upravuje stav lesních porostů a omezuje sportovně-rekreační využívání ploch v oblasti vypouštění ptáků.

S jakými největšími překážkami a problémy se v současnosti potýkáte?

Beskydy můžeme nazvat také Hory lidí. Není jasné, jestli je návštěvnost Beskyd už na svém vrcholu, nebo se bude dále zvyšovat. Každopádně klid v horách je už pojem minulosti. Dnešní výbava umožňuje pohyb kdekoli a kdykoli. Sněžnice, skialpy, goretex, čelovky, elektrokolá, čtyřkolky, terénní motocykly, vše podpořené informacemi na sociálních sítích, výzvami po extrémních zážitcích a fotografiemi dosud málo známých míst, houbařské a borůvkářské sezony, to přivádí do hor stále více lidí. Přímo v CHKO také bydlí asi 65 tisíc obyvatel a stále pokračuje tlak na novou zástavbu. Díky ní a výstavbě nebo zpeňování lesních cest se zvyšuje fragmentace krajiny. Stejně tak dotace do zemědělství vedoucí k unifikaci hospodaření snižují biologickou pestrost. Celkově je na tom nyní nejhůře zemědělská půda. Z jedné strany z ní ukusuje zástavba, z druhé postupuje les (ať už úmyslným zalesňováním, nebo sukcesí po upuštění od hospodaření). Musíme si přiznat, že ani v minulosti vše nebylo růžové. Ochrana přírody před 100 lety, kdy místní hospodáři bojovali o holou existenci a jejich aktivity zapříčinily rozsáhlé povodně, kdy rys nebo vlk byly škodnou, by určitě označila stav v té době za špatný.

Potřeby společnosti se mění, technické možnosti se vyvíjejí přímo překotně a lidé budou přicházet stále s novými požadavky. Je otázkou, pro které druhy se stanou tyto požadavky hraničními a už se s nimi v Beskydech nesetkáme.

Jak tedy vidíte budoucnost?

Chráněná krajinná oblast má rozhodně smysl. I když nedokáže zastavit všechny negativní dopady, mnohdy je dokáže zbrzdit a dát přírodě tolik potřebný čas, aby se změnám přizpůsobila. Důležité je zachovat funkční podobu Správy CHKO. Tedy úřadu, kde se setkává výzkum, státní správa a praktická péče. Přírodní potenciál území je ve vazbě na ostatní karpatská pohoří obrovský. Vidíme to např. na návratu velkých predátorů nebo i dravců, jako jsou sokol a orel skalní. Chraňme si to, co zde máme – je toho pořád ještě hodně.

Děkujeme velmi za rozhovor.